

A, a

ABC – knjižica,

je početna knjiga za školare/ice prvoga razreda za osvajanje pisma i čitanja. Naziv joj je po prvi slova ABC-de. Za zapadnougarske Hrvate je Jožef → Ficko, izdao 1837. *Magyar és horvát ABC könyvecske a' magyar nyelvet tanuló horvát kisdedek számára = Vugerska i horvatzka ABC knyizicza za horvatzku mladu ditcu, ka zseli vugerszki navuchiti sze, szlozsena i vun dana. Budán 1837.* Ona ima i dodatak maloga ugarsko-hrvatskoga rječnika. Original knjiga je izašao 1778. od Miklósa Révaia pod naslovom *ABC könyvecske* i imao veliki broj izdanj. Hrvatske (hrvatsko-nimške) početnice su se zvale → šlabikar ili jednostavno → becka.

L: Tobler 1980, 51, Da li navesti zviranjke?

ÁCS, Anna, etnološkinja i muzeologinja

(*1953, Noszlop, H)

Sridnje škole je pohađala u Pápi, sveučilišće u Debrecinu, etnologiju. Zaposlenje u Hanság muzeju u Ugarskom Starom Gradu, pak Vesprimu, Balatonfüredu, ... Brojne studije, doprinose etnologiji Zapadne Madjarske.

DJ: *Horvát halotti leplek Magyarországon*, *Élet és tudomány*, 1979/44, 1394-1395.; *Hrvatska mrtvačka vela u okolici Mosonmagyaróvára*, *Etnografija južnih Slavena u Mađarskoj* 1982, Budimpešta 1982, 161-169.

L: wiki

ACSÁDY, Ignac, novinar, povjesničar

(*Nagykároly, 09.09.1845. – †Budimpešta, 17.12.1906., H)

Visoke škole je završio u Debrecinu i Pešti. Po završetku sveučilišća novinar kod *Századunk* i *Pesti napló*. Uz novinarstvo je napisao nekoliko povijesnih i kritičnih djel. Opisao i zapadnoug. Hrvate.

DJ: *Magyarország népessége a Pragmatica sanctio korában*, Budapest 1896.

L: SzJ, I. 54

ADAMČEK, Josip, povjesničar

(*Vuka kraj Osijeka, 13.03.1933. – †Zagreb. 25.12.1995., HR)

Bio je profesor sveučilišća u Zagrebu. Istraživao gospodarstvenu povijest i hrv. seljačku bunu 1573. Autor većega broja mjerodavnih povijesnih knjig.

DJ: *Iseljavanje Hrvata u austrijsko-ugarski granični prostor u 16. st.*, PKGH, 13-30.

L: HL I, 2.; wiki.

ADLERSDORF,

ADOLPHUS a S. Georgio → Groll

adventat, advent,

lat. *adventus*, hrv. *prišašće*. Prvi tajedni pred Božićem, ki pripravljadu na božićne dane. Počinje u nedilju po 30. novembru, liturgična priprema na četira prišašća Gospodinova: utjelovljenje, u milosti, u smrti i došašće. Najvažnija je treta nedilja, ka se zove *Gaudete*, kada se minja liturgična violetska (pokajnička) farba u ružičastu. Nekada se je i postom pripremalo na došašće Gospodinovo, danas je samo 24. decembar ostao kot posni dan.

L: HL,MMtL, 21

adventisti,

pripadniki kršćanske sekte, ki od 1843./44. očekuju „drugi Kristušev dolazak na Zemlju“. Drugačije se zovu i „subotari“, ar slavu subotom dan Gopodnji. Apstinenti alkohola i nikotina.

L: HL I, 3

agresija,

lat. *aggređi*, oružani napad jedne države na drugu zbog oduzimanja teritorija ili potčinjavanja, nasilje, napadanje.

L: HL I, 5

akademija,

inštitucija za podučavanje. Naziv po Platonovoj *akademiji* u parku u Ateni. Obnovljenje u Europi od 16. st. kot izobrazbene škole jezuitov u sridnjoj Europi i društva za književnost i umjetnost u mediteranskom prostoru. Kašnje naziv i za visoke znanstvene inštitucije kot npr. HAZU = Hrvatska ademija znanosti i umjetnosti, ÖAW = Österreichische Akademie der Wissenschaften, MTA = Magyar Tudományos Akadémia. Ivan → Jagšić je predlagao, da si i gr.H. stvoru akademiju kot visoku znanstvenu inštituciju za istraživanje manjinske kulture, povijesti, jezika i života.

L: HL I, 6; MMtL I, 54

akrostih,

iz gr. *akrostihis*, *akros*. Pojava u pjesmi/jački u koj početne slove svih stihov (redov) čitana od odzgor doli, daju kakovu izreku, većinom neko ime, npr. Naković: *Na kolena upadjamo ...*, CJ 220; *Na lica upadjemo ...*, CJ 131; *Nasledujmo braća ...*, CJ 194; *Naš otac nebeski ...*, CJ 154; *Naš branitelj, sv. Jožef ...*, CJ 192; *Nimam ovde...*, CJ 142; *Neba, zemlje kraljica ...*, CJ 168; *Nebo, ino zemlja...*, CJ 151, ...

L: MMtL, I, 56; RHKž, 23

akvakultura,

uzgajanje vodenih organizmov, kot su to školjke, ribe, raki i sl. u ograničenom, kontroliranom vodenom prostoru.

L: HL I, 8

ALAGOVIĆ, Aleksander, biskup

(*Manželice/Maniga, 30.12.1760. – †Zagreb, 18.03.1837. SK, HR)

Njegova obitelj je rodnom iz Slavonije i se za vrime turskih napadov preselila u Gornju Ugarsku, danas Slovačku, vjerovatno iz Alagove Kule. Gimn. je pohađao u Njitri i Tirnavi. Za svećenika je posvećen u Požonu, kade je bio i prefekt u sjemenišću, farnik, kanonik u Ostrogonu i zagrebački biskup. Napisao nekoliko djela u latinskom jeziku i *Čtenja i evangeliumi* (1831.). Bio veliki dobrotvor sirotišća u Požegi i suosnivač Musikvereina u Beču.

L: SzJ. I, 99; HL I/7

aldomaš → likovo

alegorija,

iz gr. *allégoréó* i znači drugo, drugačije govorim, slikovito označujem. U književnosti je to način prenošenoga izražavanja u odredjenom kipu ili u cijelosti, np. "pravdu" u slici divojke zavezanimi očima, konj Pegaz s kreljuti za poeziju, ...

L: RHKž, 24

ALEKSANDER, jačka, Kurelac, br. 443, Mali Borištof

Epska narodna jačka od 90 kitic, gh. narodna poezija, po nimškom prijedlogu. Glavni junak Aleksander i njegova hižna družica Julijana kot pretkipi bogabojeće obitelji, shodišća. Julijana spasi iz turskoga ropstva svoga muža Po Štefanu → Kočišu melodija ove jačke imala je veliki uticaj na naše sakralne

melodije. Slobodan Prosperov → Novak je priredio tekst 1992. za pozornicu pod naslovom → *Julijana kreposna*.

DJ: Kurelac, Fran, *Jačke ili narodne pjesme...*, Zagreb 1871, 138-147

L: Kocsis Stefan, *Das sakrale Liedgut der bgld. Kroaten in ihren ältesten Gebetbüchern*, 237-238, in „... und sie singen noch immer ... još si svenek jaču“, Željezno 1998, hkdc; Zeichmann-Kocsis Helene, *Studie zur Überlieferung und Form des erzählenden Liedgutes bei den Kroaten im Burgenland*, Wien 1990, 91-117, Dipl. Arbeit. Hochschule für Musik und darstellende Kunst; *"Juliana kreposna" na 38. Festivalu u Splitu*, HN 1992/33-34.6; KG '93, 41-53

alfabetizacija,

opismenjivanje, od gr. slove *alfa* i *beta* (znači abe/ceda/, tj. naučenje abecede, abecediranje, pisanja i čitanja. U sridnjem vijeku nije bilo prošireno znanje pisanja i čitanja. U Europi se je od kraja 14. st. počela u varoši širiti pismenost. Bolje se širi pismenost od 16. st., tako i med gr.H. Većina prostoga sloja naroda ali nije znala pisati i štati, oni su bili analfabeti = nepismeni. Situacija u široki sloji naroda se je počela poboljšati od školske reforme Marije Terezije po 1777. Brojidba naroda iz 1870. lj. za cijelu Ugarsku još uvijek pokazuje 58 % analfabetizma.

L: MMtL, I, 60-61

aliteracija,

lat. *alliteratio*, *ad littera* i znač k slovi, po slovi. Ponavljanje istih glasov/slov na početku nekoliko riči u stihu. Danas suglasničko podudaranje riči u istom ili u različni stihu. Miloradić: *Crtaj, crtaj, starče Milovane! / Vrači rodu i narodu rane,*

L: RHKŽ, 25

alkemija,

nastojanje pronajti pretvaranje jedne kovine u drugu, najvećkrat neplemenite (olovo, bakar, ...) u plemenitu (zlato, srebro, ...) pomoću tzv. kamena mudracev.

L: HL I, 10

alkoholizam,

odvisnost od alkohola

Allersdorf → Ključarevci

Allersgraben → Širokani

Almanach moravských Charvatů (1584-1934) y dob dávných a přítomných.
Národní jednota pro jihozápadní Moravu: Na pametovanje 350 ljetoga jubilea doseljenja Hrvata u Južnu Moravsku,
Brno (1934), 16 stranic.

Sadržaj: Oslava 350. výročí příchodu Charvátu na jižní Moravu, v neděle 16. září 1934 ve Frélichově, Dobrém Poli a Novém Přerově, program.

almuštvo,

davanje milostinje siromahom. Nekada u prvom redu u pobožne svrhe.

L. HL I, 11

ALPE – JADRAN,

djelatna zajednica regijov i državov iz alpsko-jadranskoga područja, osnovana u Veneciji 20.11.1978., člani su: iz Austrije: Koruška, Gornja Austrija, Salzburg / Solnograd, Štajerska, ostale zemlje: Hrvatska, Slovenija, iz Talijanske: Veneto, Furlansko-Julijske krajine, Lombardija, Trident, Bavarska, dvi ugarske županije: Baranja, Somogy. Proširenje 1994. na 18 regijov i državov. Cilji: Europejski integracioni proces, društveni i kulturni kontakti.

L: HL I, 11.

Alsergrund,

u Lazarettgasse, Mariannengasse u Beču su bili preseljeni Hrvati krajem 17. st. iz tzv. → Krowotendörfla iz → Spittelberga.

Breu 128; StadCronik Wien, Wien 1986, 2. Aufl. 21, 24.

Alsóberkifalu → Berek

Alsócsatár → Čatar

Alt-Hodis → Stari Hodas

ALTENBURGER, Josef, učitelj

DJ: *Die Wandlung des Siedlungsbildes im Bezirk Eisenstadt: Siegendorf 1949,* DA.

ALU = Akademija likovne umjetnosti u Zagrebu. Rudolf → Klaudus je bio 1926. študent akademije kod Vladimira Becića.

amaterizam,

izvanprofesionalno bavljenje nekom profesionalnom djelatnošću.

L: HL I, 12

AMBRUS/AMBRUŠ, Kalist(us)/Callistus, franjevac

(*Bizonja,?, 1783. – †Željezno 19. 01.1845., H, A)

Stupio je 1804. u franjevački red, posvećen za duhovnika 1806., od 1811. je 22 ljeta dugo taborski (vojnički) dušobrižnik. U toj službi je podučavao vojačkim djakom vjeronauku i povijest u Mödlingu i Milanu. Crikvi rodnoga sela je ostavio bogatu fundaciju.

DJ: *Der heilige Kreuzweg*, Pressburg 1835., 1837; *Szvéti Kri'sni Put*, ... Soproni 1844.

L: SzJ, I, 152; SF 96; ZZgr.H, 37-38

Amerika, u Ameriku,

pojam za masovno iseljavanje preko morja, bez razlike, da li je to u sjeverni ili južni dio. Iseljavanje je počelo polako u drugoj polovici 19. st. i poraslo med dvimi svitski boji, da bi poslije 1956. henjalo. Vrimenom su nastala neka središća, tako USA: Buffalo, Chicago, Northampton, Passaic, Saint Louis, South Bend, ... Kanada: Edmonton, Hamilton, Toronto, ... ali i u druge pokrajine Amerike. U Gieci postoji ulica ‚Chicago‘ a na Mjenovu ‚South Bend‘ na spominak velikoga broja iseljenikov. Za Petrovo Selo se veli, da ima već iseljenih Petrovišćanov vani nek doma. Miloradić im je poklonio pjesmu „Amerika – vabac“ 1921. Ljeta. Od PSB sve do najnovijega vrimena velike pinezne i materijalne potpore za domaće.

amnestija,

odluka, kojom se daje oslobodjenje od gonjenja, kaštige, briše osuda ili smanji. Odobri se u obliku zakona.

L: HL I, 14

amulet,

zaštita/obrana od uroka i začaranja, obišen oko vrata, okolo košćice na ruki, pod pazuhom, na prstu ruke, trbuhu itd. ili u prateži, stelji, koj se uz obrambu pripisuje i snaga liječenja. Većinom su to dugovanja iz iskopin, raslin, živinskoga porijekla, teksti ili kipici, sveta dugovanja vjere.

L: MMtL, I, 100-104

anekdota,

od gr. *anékdotos* u značenju neizdano, tj. nepubliciran spis, šalno povidano o znameniti ili interesantni ljudi, većkrat sa završnom poantom.

L: MMtL, I, 109-110

ANDICS, Hellmut, austrijski novinar

(*Beč, 25. 08.1922. – †Beč, 18.08.1995., A)

Izučio se je za tehničara za načinjanje orudja. Po DSB je ali prešao na novinarstvo i bio zaposlen kod razliĉnih austrijskih novin. 1967. se je naselio u Gradišću i zaposlio kod ORF-a. Naĉinjo je mnogobrojne dokumentarce i napisao veći broj knjig o austrijskoj suvrimeno-povjesnoj tematiki. Od 1982.-1986. je bio intendant ORF-študija Gradišće i u toj funkciji regionalizirao TV-program ORF-a. U njegovom vrimenu su se proširile radioemisije na hrvatskom jeziku, npr. upeljala se je školska emisija *Nema problema*. Njegovom inicijativom se je ostvario film → *Pir na selu* (1993.).

L: HN 1998/35, 18

Andjel Gospodinov – Angelus,

molitva ka se moli jutro, na podne i na veĉer na andjelski pozdrav Mariji. Sastoji se od 3 verzušev: 1)Andjel Gospodinov je nazvisti Mariji, ..., 2)Evo ja sam službenica Gospodinova, ..., 3)Rijeĉ je tijelom postala, ..., s pozdravom Zdrava Marija i prošnja.

Andlersdorf – Rozvrtnjak/Stjevo

Malo selo u DA, južno Maraĉko polje, lj. 1568. ima od 22 familijov, 12 hrv, asimilirano. Još 1867. Ljeta se je nabrojilo 152 Hrvatov uz 36 Nimac.

L: Breu, 131

ANDORFER Anton, pravnik

(* ? 22.11.1908. – †Beč, 15.04,1995., A)

Gimn. je pohađjao u Splitu. Študirao u Beĉu pravo, diplomat u Rumunskoj, tumaĉ Saveznoga kancelarstva. U HAK-u po utemeljenju (1948.) držao teĉaje za hrv. knj. jezik. Borac za prava gradišćanskohrvatske majine u Austriji kot savjetnik → "Komiteta za prava Gradišćanskih Hrvatov".

1995. mu je dodiljena "Kulturna nagrada Gradišćanskih Hrvatov".

DJ: *Sistem prava autonomije narodnosnih manjin u Europi*, HN 1947/15, 3

L: HN 1993/47, 12

ANDRAŠAVIĆ, Bogumil, ekonom

DJ: *Die Burgenländer Kroaten*, in Jahrbuch des Osteuropa Institutes zu Breslau, Breslaus 1941/II, 25-51.

ANDRIĆ, Nikola, književnik

(*Vukovar, 05.12.1867. – †Zagreb, 07.04.1942., HR)

Študirao slavistiku i romanistiku u Beču (1867.), dramaturg i intendant. Glavno djelo mu je „Branich jezika hrvatskoga“ (1911.).

DJ: *Iz starije književnosti ug. Hrvata*, Vienac 1899/3, 9

L: HL I/17

ANDRIĆ, Josip, književnik i skladatelj

(*Bukin, Bačka, 14.III.1894. – †Zagreb, 7.XII.1967., HR)

Študirao pravo, trgovačke nauke, filozofiju i slavistiku u Zagrebu, Pragu i Innsbrucku. U Hrvatskoj kulturi je zaslužan kot pisac biografijov, putopisov, novelov i romanov. Posebno je izučavao i narodnu muziku i preveo cijeli red djel iz českoga, slovačkoga, nimškoga i francuskoga. Osebito dobre veze je imao s Hrvati u Slovačkoj od 1929. ljeta. Hrvatskomu Grobu priskrbio je trogirski mramor za kipara Ladislava Majerskoga, ki izdjela veliki reljef bl. Nikole Tavelića (1965.). Andrić uglazbi mnogo slovačkih tekstov i izgradi dobru vezu k slovačkim skladateljem. I neka književna djela su mu vezana uz slovačku tematiku, med njimi i glasoviti roman "Velika ljubav", koga je Ferdo → Takač preveo i na slovački. Na žalost mu je slovačko-hrvatski rječnik ostao u rukopisu. Iz zahvalnosti su mu slovački Hrvati u Hrvatskom Grobu postavili poprsje kip.

DJ: *Velika ljubav*, Zagreb 1942, roman, na slov. *Velka láska*, Bratislava 1992; *Gradišćanski ples*, 1947, *Ples slovačkih Hrvata* 1947, *Ples moravskih Hrvata* 1947, *Popijevke slovačkih Hrvata*, Zagreb 1949, rp; *Gradišćanska idila*, *Gradišćanska elegija i ples*, *Gradišćanska koračnica* 1963, *Karinino kolo*.

L: HL 17; HN 1994/40,12; *Gradišće u hrvatskoj glazbi*, KG 1963, 37-41, *Gradišće u tamburaškoj glazbi*, HN 1964/26, 2

ANDRITSCH, Johann, sveuč. prof.

(*Budafok, 23.04.1922. – †Judenburg 28.10.1994., A)

Sveučilišni prof. u Gracu. Mnogobrojne študije o povijesti Štajerske. U monografiji *Studenten...* mnogobroni grad. Hrvati.

DJ: *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz 1586-1872*, Graz 1956

L. wikiped

ANDROVIĆ, Karol

Piše o znamenitosti crkve sv. Kozmu i Damjanu u Dúbravki, danas dio Bratislave, bila hodočasno mjesto za Hrvate zonstran Dunaja od 17. do 20. st., na dan 27. sept.

DJ: *Kostol Zmrtvychvstania a sv. Kozmu a Damiana v Dubravke*, in Katoličke noviny 1994. (05.06.)

aneksija,

nasilno priključenje teritorija jedne države drugoj, vojnim ili kakovimi drugimi sredstvi pritiska.

L: HL I, 18

antanta,

fr. *entente*, znači sporazum. Pred PSB Velika antanta = Entente cordiale, savez između Velike Britanije i Francuske o kolonijalnom pitanju (1904.), njim je pristupila 1907. Rusija (Tripelentente), ujedinjene sile protiv Njemske i Austro-Ugarske, kim su pristupile i USA/SAD. Med boji Mala Antanta, savez Čehoslovačke, Jugoslavije i Rumunjske.

Antau → Otava

Anker, Georg, Jure, prof.

(*1945. Kramsach, A)

Tirolac, lektorat za južnoslavenske jezike una sveučilišću u Innsbrucku.

DJ: *Pannonien – Spuren einer Exkursion mit Studenten der Universität Innsbruck zu den Gradišćanski Hrvati*,

L: HN 2016/10, 16

antemurale christianitatis (predzidje kršćanstva),

se je upotrijeblo u povijesti i za Hrvatsku (1513. rimska kurija) i za neke druge države (Ugarsku, Poljsku) zbog obrane Europe od Turkov.

L. HL I, 20

antena 4,

privatni radio, nositelj „Verein mehrsprachiges offenes Radio – Mora&Partner GmbH“, pokretač, Joško → Joško Vlašić, poslovođa Manfred → Čenar. Prestali emitiranjem 21.11.2001.

L: HN 2003/33-34, 21

antifašizam,

pokret, otpor protiv → fašizma

antisemitizam,

antijudaizam je diskriminacija i oduravanje Židovov iz vjerskih ili političkih uzrokov, početo od Rimljanov do danas. Najstrašnije ostvarenje u nacionalsocijalizmu, poznato pod imenom *Schoah*, *Holocaust*. Danas se skriva i pod nazivom anti-izraelizam i anti-cionizam.

L. wikip

antologija,

je knjiga odibranih knj. tekstov ili dijelov odredjenoga kruga po estetskim kriteriji. Gr.H. su dostali skromne antologije po DSB: *Gradišćanski hrvatski gaj*, Željezno 1967, ur. Anton → Leopold; *Ptići i slavuji – Hawks and Nightingales*, Beč 1983, ur. Petar → Tyran; *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća*, ur. Milorad → Stojević, Rijeka 1987. i Pula 2007; *Österreichische Lyrik und kein Wort Deutsch*, Innsbruck 1990, Innsbruck-Wien i 2008, ur. Gerald → Nitsche; *Antologija hrvatske književnosti*, Budapest 1998, ur. Matilda → Bölcs; *Gradišćanskohrvatska književnost*, Vinkovci 1998, ur. Irvin → Lukežić, *Zlata riba*, Željezno-Zadar 2021., ur. Robert → Bacalja, Nikola → Benčić; u kolo, *antologija južnoslovenskih pjesnika u Mađarskoj*, Budapest 1972.

L: HL I, 21

Antun Dalmatin, protestantski pisac,

(*Početak 16. st. – †Ljubljana, maj 1579., HR, SLO)

Porijeklom je vjerojatno iz Dalmacije. Skupa sa Stipanom → Konzulom je prevadjaao, redigirao i izdavao protestantske knjige u Urachu u Nimškoj. Tako i za gr.H. *Postillu*, ka se je pojavila 1568. u Regensburgu.

L: HL I, 23

Anžuvinci,

vladajuća dinastija zbočne linije familije Capet, ka je vladala Sicilijom, Napuljom a ženidbom Karla II. s Marijom iz familije Arpadović dojdu 1308. pomoću hrvatskih velikašev na ugarsko prijestolje.

L: HL I, 23

apokrifi,

ranokršćanski spisi, tematsko srodni biblijskim knjigam, ki ali nisu priznati i uvršćeni u kanon. Nastali su vjerojatno u prvi stoljeći kršćanstva, uglavnom na grčkom i latinskom jeziku. Dilo se na staroteštamentske i novoteštamentske sadržaje. Neke teme su zastupane i med gr.H., tako *Hodanje Bogorodice po mukam, Jačka od sudnjega dneva, Pismo* (poslanica) *o nedilji, Sibilina poslanstva. Sveto Pismo* (ovde Brief) se je pak tiskalo u SAD-u, rukopis iz Mjenova od Joške Horvatha 1874. Neke skraćene molitvice, kot je to *Preblassene Divicze Marie Sanya*, 1781. i *Molitva, ku je jedan pobosni pusztinacz od Szvojega Angyela csuvara prijel*, 1780.

Rukopsno su se širile od 18. st. Spodobni naslovi su:

Molitva krezaku sze crikva najszvetijemu szerdcu Jezusa alduje, Jura 1875.

Molitva k preblazsenoj Divici Marii, patroni Ugerszkoga Kralyevszta, 1888.

Molitvice za bratinstvo "Živih očenašev", Jura 1898.

Lipa molitva Diviczi Mariji, za szrichnu szkradnyu uru, 19. st.

Dvanaiszt uri molitva, szada i va uru szmerti nase, 19. st.

Molitva na nedilju, 1911.

Molitva Svetoga Oca Pape Benediktuša XV. u času boja, 1915.

Edančetvrt ure pred najplemenitijim Oltarskim Sakramentom, 1920.

Privatno tiskano od Marice Barišić *O szvéti Kris kako gyute jimenovat* i sp.

L: HL I, 24

apoštoli,

dvanaest nasljednikov Jezušu Kristušu, po imenu: Bartolomej, Filip, Ivan, Jakob 2x, Jandre, Judaš-Iskariot, Judaš-Tadeuš, Mate 2x, Petar-Simon, Simon, Tomaš

Apoštolska administratura Gradišće – Apostolische Administratur Burgenland

Crikvena uprava od 1922. do 1960., postavljena potvrdom od pape Piuša XI. odredbom od 18. maja 1922., podređena Bečanskoj nadbiškupiji s kardinalom Gustavom Piffлом, i vikarom Hlawatijem. Imala je i svoj glasnik *Amtliche Mitteilungen der apostolischen Administration des Burgenlandes* od 1960. *Amtliche Mitteilungen der Diözese Eisenstadt*.

ARALICA, Ivan, književnik

(* Promina, HR, 30.09.1930., HR)

Školovao se je na Učiteljskoj školi u Kninu (1953.), učiteljevao je po Dalmaciji, diplomirao 1960. na Filozofskom fakultetu u Zadru, po tom upravitelj, direktor, profesor sridnjih škol u Zadru. Angažirao se je u → Hrvatskom protuliću, od 1990. angažiran i u političkom životu. Redovni član HAZU. Piše socijalno angažiranu prozu, obdjeliva povijesne teme, ke imaju u neki romani srodnosti s tematikom doseljenja u naše kraje. Objavio je prik tucet romanov. Za nas gr.H. je značajan roman *Okvir za mržnju* (1987.) u kom karakterizira i predstavlja profesora metodike i didaktite Eduarda Božića, gradišćanskoga Hrvata.

L: HL I, 26

arboretum,

botanički vrt u kom se uzgajaju samo drvenaste vrste (drva i grmi).

L: HL I, 27

Archiv für slavische Philologie,

najstariji slavistički časopis, počeo izlaziti u Berlinu 1876. Glavni urednik Vatroslav → Jagić, do 1924. Po njegovoj smrti prestane izlaziti i pretoči se u *Zeitschrift für slavische Philologie*, isto Berlin.

L: HL I, 27

arena,

mjesto borbe u starorimskom kazališću (amfiteatru). U prenošenom smislu mjesto borbe.

L: HL I, 28

arheologija,

znanost, koja proučava stare civilizacije na temelju ostatkov materijalne kulture.

L: HL I, 28

arhitektura,

graditeljstvo, umjetnost organiziranja i konstruiranja prostora, pri čemu se uspostavljuje međusobni prostorni odnos unutrašnjosti i vanšćine gradjevine i drugi odnosi s okolicom. Moramo razlikovati varoško i seosko graditeljstvo. Gr.H. stanuju u seoskoj sredini zato kod njih moremo govoriti samo o seoskoj arhitekturi. Glasovita je ona u Trajštofu, koja danas ali već ne postoji, a se je i u selo uvukao urbanizam. Od gh. arhitekta je na glasu Mate → Sauer i Rudi → Sedenik.

L: HL I, 29

arhivi,

znanstveni uredi, u kojima se čuvaju dokumenti, akti, sve pisano iz prošlosti. Države imaju svoj centralni arhiv i pokrajinske podružnice po pokrajinskim centrima. Gr.H. nemaju središnjega arhiva, njev materijal se mora najti u mađarski, austrijski, slovački, češki i hrvatski arhivi. U zadnje vrijeme je → ZIGH i → HKDC počeo uz knjige prikupljati i pismene dokumente iz gh. prošlosti. Bezizgledan posao prez državne znanstvene strukture!

armalisti,

plemići, ki su svoje plemstvo dokazivali na temelju kraljevske povelje, dokumenta za razliku od staroga, rodovnoga plemstva. Naziv je od lat. riči arma (grb).

L: HL I, 32

Arpadovići – Árpádházi királyok,

ugarska, kašnje i hrvatska kraljevska hiža. Nazvana po knezu Árpádu, ki je Madjare 896. dopeljao u kotlinu Karpatov. Vladala je do 1302. lj., kada izumre kraljem Andrijom III. Hrvatska je došla 1102. ljeta pod ugarsku korunu, kada su se Ugri pogodili s Hrvati u → *Pacta conventi*.

L: HL I, 33-34

ARTH, Elfriede/Frida, učiteljica

(*Čajta, 24.03.1959., A)

Direktorica OŠ u Bandolu.

DJ: *Stefan blickt zurück/Štefan gleda u prošlost*, Großpetersdorf 1994, benua, hkdc

L: HN 2019/12, 29

Artikulularna mjesta crikve/Artikularkirchen,

u mirovnom dogovoru u Beču 1606. se je osigurala vjerska sloboda i za protestante ali samo sa sporazumom gospoščine. Zakonskim artikulom su se točno imenovala općine za protestantske vjernike. U Gradišću je bila to samo kalvinska crkva u Borti. U Šopronskoj županiji za evangeličke u Nemeskér i Nemescsó. U samom varošu Šopronu je bila dopušćena nimška evangelička bogoslužba.

L: Ernst, 171

asimilacija,

izmedju nekoliko vrsti (narodna, vjerska, kulturna, ...) govorimo ovde samo o narodnoj asimilaciji. Ona se odnaša na utopljenje, prelazjenje vlašće narodnosti u drugu, tudju. Ako povjesničari iskazuju prik 200 sel u našem prostoru kamo su se doselili gr.H. u 16. st. a danas moremo najti samo manje od 1/3 znači to, da se je naša hrvatska narodnost rastalila u tudjoj: ugarskoj, austronimškoj, slovačkoj, češkoj, engleskoj (prikmorske zemlje) sredini. Uzroki su vrlo različni i nisu do

danas podrobnije istraženi. → Breu se djelomično bavi u svojoj monografiji s tom tematikom, → Thiele ju u svojoj disertaciji skriva u akulturaciju, Wilhelm → Stempin nam daje statistički pregled, Katarina → Tyran raspravlja isto o tematici.

Asiški, sv. Franjo, sveti Ferenc Serafinski,

osnivač reda svetoga Ferenc, Franje, franciskanerov/franjevcev = Ordo fratrum minorum = OFM i pomagač kod osnivanja → klarisov.

Rodjen je u imućnoj familiji u Assisiju, po svemu 1181. ili 1182., umro 03.10.1226. u Assisiju. Dobio u mladosti dobru izobrazbu. Otac mu je odredio put trgovca. 1202. ide u boj protiv Peruggie, kade dojde u ropstvo iz kojega se oslobodi 1204. Hodočasti u Rim, kade ima viziju i pozvanje na redovništvo. Odrekne se svojega bogatstva i pokrene pokret siromaškoga reda, kojemu se priključi veliki broj mladih bogatšev. Dostane od pape odobrenje 1209. ljeta. Počne sa svoji brati redovniki renovirati crkvu u Portiuncoli odakle se red proširi po cijeloj Europi. 1219. je s → Križari u Palestini, odakle se vrati betežan najzad, 1224. je → stigmatiziran. Umro je 1226. u Assisiju, proglašen svetim 1228.

Za gh. duhovni život i nabožnu književnost su franjevci najsnažniji pokretači duhovno-vjerskoga života i preuzeli od jezuitov (misije) protivreformatorski pokret i dopeljali ga sve do vrhunca u prosvjetiteljstvo. Oni su počvrstili narodnu pobožnost i dali gh. književnom jeziku čvrste temelje.

Franciscus je ostavio veliki broj molitav, nabožnih djel, med njimi i *Adoro te - Zmaljam te*, ku je preveo Meršić Miloradić na gh. jezik. Najprošireniju pjesmu *Cantico di Frate Sole / Il Cantico delle Creature – Pjesma brata Sunca* je prevela pjesnikinja Doroteja → Zeichmann, oglazbio ju je skladatelj Štefan → Kočiš.

L: wiki

astrologija,

znanost, ka iz položaja zvijezdov i planetov prorokuje sudbinu pojedincev ili skupin i predvidja događaje na Zemlji. Razvila se je u stari kultura Indije, Kine, ...

L: HL I, 35

astronomija – zvjezdoznanstvo,

znanost o zvijezda i nebeski tijeli. Proučava gibanje, veličinu, udaljenost, svojstva nebeskih tijelov, kot i njev postanak i razvitak.

L. HL I, 35

ASZTALOS, Miklós, povjesničar, pisatelj

(1899.-1986., H)

Školovao se je na sveučilišći u Klozsváru/Cluj, Budimpešti i Pečuhu, pravo i filozofiju. Bio zaposlen u Madjarskoj Nacionalnoj biblioteki.

DJ: *A nemzetiségek története Magyarországon abetelepülésüktől napjainkig, Budapest.*, Budapest 1934.

L: wikip

atentati bombami,

Ijeta 1993. u decembru je počeo teror Franca Fuchsa bombami u pismi protiv austrijske migrantske politike ljudi s Balkana, bivše Jugoslavije i manjina u Austriji. Bombe su eksplodirale u ruka ORF-moderatorice, Hrvatice Silvane Meixner, farnika Hartberga Augusta Janischa, pak bečanskoga gradonačelnika Helmuta Zilka. Dalje bombe su adresirane na muslimanske organizacije, na dalje Terezije → Stoišić, Angele Rešertarić, 1955. je bomba u civi ubila četire Rome/Cigane u Borti i našla se je bomba na Stinjaki, ka je naranila jednoga djelača. Fuchs je djelao pod šifrom „Bajuvarska oslobolčilačka armija“ i izvršio ili poslao 25 pisam bombom. 1997. ga je policija uhapsila, a 1999. je odsudjen na doživotni zatvor, kade je izvršio samoubojstvo.

L: HN, 2013/50, 3.

atletika,

športska grana od discipline: hodanje, trčanje, skakanje, i bacanje/hitanje.

L: HL I, 36

Au am Lethagebierge → Cundrava

AUERSWALD, Danica, prof., rođ. Krulj,

u svojoj diseratciji recipira i Miloradićevu povezanost Dantejevom Divinom Comediom.

DJ: *Rezeption von Dantes 'Divina Comedia' bei den Kroaten und Serben*, Wien 1969, Phil. Diss, o Miloradiću str. 250-257.

L: CGG,1971/22

Augustinci, Eremitae Ordinis Sancti Augustini, danas Ordo Fratrum Sancti Augustini = OSA,

crikveni red po pustinjcu Augustinu. Nastali su u 1. polovici 13. st. na Apeninskom poluotoku. Glavno zanimanje im je prodikovanje i podučavanje. U

zapadnu Ug. je je 1655. pozvao Ferenc Nádasdy u Livku. Jožef II. je red 1784. raspustio.

L: HL I/38, MML I/22-23

Augustineum = Frintaneum = Höhere Bildungsanstalt St. Augustin für Weltpriester,

cesarsko-kraljevski izobrazbeni zavod / ustanova za višu školovanost biskupskih svećenikov u Beču na inicijativu Jakoba Frinta. Djeluje od 1816. do 1920. Vrlo strogi intelektualni i duhovni odgoj s ciljem: odgojiti visoko kvalificirane dušobrižnike, profesore, direktore sjemenišćev, zaslužne kanonike i biskupe. Med njimi i nekoliko gr.H., kot npr. Jakob → Blazović, Žigmond → Bubić (1845/46.), Jure Sučić/Schusich (1826.), Andrija → Verdenić/Werdenich (1894/95.). U njemu se je izobrazilo oko 130 Hrvatov, poznatiji med njimi, djakovački biskup Josip Juraj → Strossmayer, zagrebački nadbiskup Anton → Bauer (1880.), ...

L: HL I,38; wikip

Austrija,

je nasljednica Austrijskoga carstva od nagodbe s Ugarskom = Austro-Ugarska. Nakon mirovnih ugovoror u Parizu 1919. Smanjena na teritorij današnje Austrije. Prozove se Austrijska Republika s vrimenski odsjeki: Prva Republika 1920.-1934.; Staleška republika 1934.-1938.; vrime nacionalsocijalizma 1938.1945.; boravak velesil 1945.-1955., od Državnog ugovora 1955. do danas; 1995. pristup EU. Teritorij: 83 858 km², oko 8 mil. stanovnikov.

Austrijska biskupska konferencija = Österreichische Bischofskonferenz,

postoji od 1849., u njoj sudjeluju svi austr. biskupi i jedan opat. Zadatak joj je uređivanje crkvenih poslova katoličanov u Austriji. Od 1999. (do 2010.?) je generalni sekretar bio biskup Egidij → Živković.

Austrijsko carstvo/carevina,

osnovano 1278. pod dinastijom → Habsburg. Po Žigmundu Luksemburškim (1437.) pojerbali vlast u Ugarskoj i Češkoj, med njimi i u Hrvatskoj. Ženidbenimi vezami proširili svojui vlast. Kot rim.-nim. cesari vladaju u Burgundu, Flandriji, Luksemburgu i pojerbaju pravo na španjolske zemlje. Ferdinand L. je 1526. Postao i kralj hrv.-ug. zemalj. Od 1868. Austro-Ugarska Monarhija. Ukinuta po PSB 1919.

Austrijsko društvo za kroatistiku, osnovano 2016. u Beču, po inicijativi veleposlanice Cvjetković, na čelu prof. Georg → Holzer. Cilj društva je poticanje kroatistike u Austriji, produblјivanje austro-hrvatskih književnih i povjesnih vez, promicanje hrvatskoga jezika i kulture.

L: HN 2016/22, 5

Austrijski hospic Svete familije u Jeruzalemu = Österreichisches Hospitz zur Hl. Familie in Jerusalem,

izgrađen od Austrije u 19. st. (1857/63.) kot stan za hodočasnike na “Via dolorosa”. 1939. zaplinjen od Britancev kot nim. vlasništvo. Nastane logor za internirane austr., nimš. i tal. svećenike i redovnike. 1948. je jordanski lazaret, 1967. zauzet od Izraelcev, ki su hospic 1985. vratili Nadbiškupiji Beč. Ona je 1988. ponovno otvorila hospic za hodočasnike. Veću svotu za izgradnju je darovao i mjenovski krčmar Jože → Horvat. Upravitelj od 2005. je gr.H. Markus Štefan → Bugnyar iz Bijeloga Sela.

L: Die Presse, 14.04.2006.; wiki

Austrijski kulturni forum, Zagreb = Österreichisches Forum Zagreb, stvoren je 1955. kot austrijska čitaonica u Zagrebu. Jedan je od najstarijih kulturnih inštitucijov Republike Austrije u inozemstvu. Glavni cilj mu je izgradjivanje, sudjelivanje med dvimi državama, servis za kulturne djelače, integracija političkoga puta Hrvatske u Europu i sl. Od 2001. do 2006. je bio Robert → Sučić, gr.H. peljač AKF. Za njegovo vrime je forum razvio austrijske akcente s težišćem gr.H.

L. wiki

Austrijsko-Hrvatsko Društvo – Österreichisch-Kroatische Gesellschaft, osnovano 1990. za poboljšanje i izgradjivanje vez izmedju Austrije i Hrvatske. Prvi predsjednik je bio dr. Verner Varga, Čajtanac, od 2017. DI Niki → Berlaković, zastupnik u Parlamentu iz Šuševa. I neki gr. Hrvati su učlanjeni.

L. wiki

Austro-Ugarska Monarhija,

od 1868. po → nagodbi (1867.) do raspada države 1918. Zemlja je podijeljena na Transleithaniju (ugarske zemlje) i Cisleithaniju (austrijske zemlje). Okupirana i anektirana Bosna i Hercegovina (1878., 1908.) dojde pod zajedničku upravu. Dualizam (austr., madj.) nije mogao riješiti odnose s drugim narodi što pelja do raspada A-U.

Austro-Ugarska nagodba,

državopšravni dogovopr iz 1867. ljeta u kom su se sredili odnosi med Austrijom i Ugarskom, tzkada svaki dio monarhije dobi svoj ustav i svoja upravna tijela.v. dualizam. Zajednički su ostali samo posli: vladar, financije, vanjska politika.

Hrvatska se je prepustila Ugarskoj i rješila svoj status u → Hrvatsko-ugarskoj nagodbi 1868.

austrokofer,

je zbirka austrijske književnosti po DSB u presiku pod naslovom Landvermessung. Urednik Günther Nenning i dr., izdavač Residenz Vlg. Zastupani su južnotirolski i koruški slovenski ali ne gh. pisci.

L: HN 2004/39, 21

austroslavizam,

politički program u drugoj polovici 19. st. o stvaranju višenacionalne državne zajednice na prostoru Habsburške Monarhije, tzv. → trializam, Ideja je ventilirana u prvom redu pod peljanjem českoga povjesničara Františka Palackoga i Františka Ladislava Riglera. Podupiranje su imali i od austrijskih socialdemokratov Otto Bauera i Viktora Adlera U tom konceptu su i zapadnougarski Hrvati (danas gr.H.) po ki put u diskusiji igrali rubnu ulogu. Po austro-ugarskoj nagodbi (1897.) i nagodbi Ugrov s Hrvati (1898.) je ideja izgubila svoje opravdanje, a od 1890. tzv. „Mladi Čehi“ razvijaju novi koncept. Austroslavizam je bio za očuvanje Monarhije s nacionalnim autonomijama.

L: wikip

Austro-Ugarska

autobiografija,

književno djelo u kom autor prikaže svoj život ili jedan dio svojega života. U gradišćanskohrvatskoj književnosti su takva djela nastala po DSB tematikom koncentracionih logorov ili proganjanja od nacijov: Vili → Gregorić, Ferenc → Harangozó, Štefan → Kuzmić, Matija → Semeliker, Hanna → Sturm, Ambruš → Sinković; Jandre → Štefanić, ...

L: HL I, 40

avangarda,

pretežno umjetnička, kulturno-povijesni opis za umjetnička usmirenja iz početka 20. st. Kasnije analogno i za druga gibanja.

L: HL I, 41

Avari,

nomadski narod. Odigrali su važnu ulogu u povijesti Hrvata kad su 568. zauzeli Panoniju. Zajedno s podložnim slavenskim plemenima su se bojevali protiv Bizanta i tako zauzeli Balkanski poluotok, među kojima su bili i Hrvati.

Potlačio je je Karlo Veliki (796.) – u tom boju su Hrvati već saveznici franačkoga kneza. Zničen je avarski kaganat i uspostavljena Dolnjopanonska hrvatska kneževina. Ostatki Avarov su se povlikli ili nasilno naseljeni u Zajezerju, izmed Jure i Nežiderskoga jezera i u Liki. Kot narod su nestali iz povijesti. Brojni arheološki nalaski u zapadnopanonskom prostoru.

L: HL I, 42; wikip

AVNOJ

Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, osnovan 1942. ljeta u Bihaću. Općenarodno i općepoličko predstavništvo Narodnooslobodilačkoga pokreta. Ljeta 1945. je preoblikovano u Narodnu skupčinu.

L: HL I, 42

AWECKER, Maria

Upraviteljica festivala „Wiener Festwochen“. U svojoj monografiji prikazala i gh. kazališće.

DJ: *Theatergeschichte des Burgenlandes von 1921 bis zur Gegenwart*, Wien 1995, VÖdW, skupa sa Sabinom → Schmall.